

Д. Ткаченко,
науковий керівник – канд. юрид. наук, доц. **С.В. Щербак,**
ДВНЗ “Українська академія банківської справи НБУ”

ВІДКРИТІСТЬ І “ПРАВО БІДНОСТІ” ЯК ЕЛЕМЕНТИ ДОСТУПНОСТІ ПРАВОСУДДЯ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Поняття “доступність правосуддя” як таке не зустрічається ні в міжнародному, ні в національному законодавстві. Вперше воно було закріплено в резолюціях і рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи з питань забезпечення більш простого доступу громадян до ефективного правосуддя, які були розроблені на підставі ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основних свобод.

Оскільки в правовій літературі всі міжнародні норми в галузі прав і свобод людини прийнято називати міжнародними стандартами, а Європейську конвенцію з прав людини – деяким “мінімальним” стандартом, можна стверджувати, що доступність правосуддя є певним міжнародним стандартом справедливого правосуддя. Дотримання цього стандарту дає можливість говорити, що діяльність суду з розгляду та вирішення справ і винесення рішень, яка здійснюється органами судової влади, є правосуддям і забезпечує справедливий розгляд та поновлення порушених прав.

Доступність правосуддя в Україні – міф чи реальність? Навряд чи однозначно можна дати відповідь на це питання. До цього питання слід підходити комплексно, враховуючи як позитивні здобутки, так і недоліки.

Актуальними умовами доступності правосуддя на сьогоднішній день можна вважати поінформованість людей щодо організації і діяльності судів, а також “право бідності”, тобто наявність механізму, що усуває перешкоду судових витрат при зверненні до суду незаможних верств населення.

1 червня 2006 року набрав чинності Закон України “Про доступ до судових рішень”. Він передбачає створення Єдиного державного реєстру судових рішень як базу даних судових рішень, доступ до якої буде відкритим для кожного через Інтернет. На сьогодні Єдиний державний реєстр створений за підтримки посла США в Україні У. Тейлора. Реєстром опікується Державна судова адміністрація.

Характерний факт: віднині громадянин, котрий бажає ознайомитися з рішенням суду, має змогу прочитати його за лічені хвилини через комп’ютерну мережу на веб-порталі судової влади України за адресою: www.reyestr.court.gov.ua. І не обов’язково ходити самому чи разом з адвокатами по велелюдних судових канцеляріях, писати заяви, витратити час, нерви та емоції.

Саме Вищий господарський суд країни був ініціатором реформування судової практики з її відкритості та прозорості. З рішеннями господарських судів можна ознайомитись на офіційному сайті Вищого господарського суду України за адресою: www.arbitr.gov.ua.

Не менш важливим елементом доступності правосуддя є так зване “право бідності”. Суть його зводиться до того, щоб надати можливість малозабезпеченим верствам населення звернутися до суду за захистом. Це стосується і державного мита, і надання юридичної допомоги.

Говорячи про державне мито, треба зазначити, що не слід доходити до крайнощів у цьому питанні. Деякі політичні сили використовують тему доступності правосуддя як політичний піар і обіцяють скасувати судове мито для громадян. А це не покращить ситуацію, бо мито не є бар’єром на шляху до правосуддя, а навпаки – інструментом відсіву “порожніх” справ, яке зменшує навантаження на суд. З іншого боку, навіть за існуючої системи значна частина громадян, передусім малозабезпечених, позбавляється від сплати мита. Тому корисність такої пропозиції викликає сумніви.

Зупинимося детальніше на проблемі надання правової допомоги малозабезпеченим верствам населення. У Кримінально-процесуальному кодексі України це питання вирішене однозначно, проте в ЦПК України питання надання безоплатної правової допомоги детально не розроблене. Відповідно до ч. 1 ст. 84 ЦПК України витрати, пов’язані з оплатою правової допомоги адвоката або іншого фахівця в галузі права, несуть сторони, крім випадків надання безоплатної правової допомоги. Законом України “Про адвокатуру” також не вирішено проблему надання безоплатної правової допомоги.

Наказом Міністерства юстиції України від 24.01.2006 № 58/7 “Про заходи щодо реформування безоплатної правової допомоги” було створено Раду з координації реформи безоплатної правової допомоги. Крім того, Міністерство юстиції здійснює потужну роботу з надання безоплатної правової допомоги малозабезпеченим верствам населення. Але, як кажуть, “віз і нині там”. Очевидно, що адвокати просто фізично не здатні взяти на себе вирішення цієї величезної соціальної проблеми, як не може вирішити її в повному обсязі й держава. Безумовно, забезпечення доступу громадян до якісної юридичної допомоги – непросте завдання для будь-якої держави, особливо для України з її великою територією, численним населенням, регіональними розходженнями та порівняно низьким рівнем життя.

Грунтуючись на вищевикладеному й підходячи з реаліями сьогодення до даної проблеми, можна все спростувати до тверджень: “Безкоштовний сир буває тільки в мишоловці” та “Порятунок потопаючого – справа рук самого потопаючого”. Це значить, що ні громадянам, ні адвокатам у найближчій перспективі не варто чекати від держави ніяких кроків для вирішення цих питань. Здається, що державу таке положення влаштує: зручніше управляти безправним, неосвіченим населенням, що не має можливості захистити свої права. Реалії сьогодення диктують нам, що в питаннях захисту своїх прав, свобод і законних інтересів у судових установах слід покладатись лише на себе та найнятого за свій кошт адвоката.